O'QUV JARAYONIDA TALABALARNING MUSTAQIL FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Xulkaroy Babayeva Usmon Qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
mustaqil izlanuvchisi,
hbabayevva@gmail.com,
https://doi.org/10.5281/zenodo.22857469

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'limdagi mustaqil ta'lim topshiriqlari uchun qulayliklar keltirib o'tilgan va bu maqola o'qituvchi va talaba uchun juda foydali ekanligi bayon etiladi. Maqolada mustaqil ta'lim uchun mo'ljallangan mavzular shakli tahlil qilinadi va bu boradagi jahon va o'zbek pedagog vakillarimiz olib borgan ilmiy tadqiqotlarni yoritish asosiy maqsad qilib olingan.

Kalit so'zlar: Mustaqil ta'lim, ko'nikma, malaka, tadqiqot, nazariya, amaliyot, funktsiya, baholash, hisobot, o'qituvchi, talaba, intellektual, texnika.

Hozirgi vaqtda talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish uslubiga turlicha yondashuvlar mavjud. Ba'zi tadqiqotchilar mustaqil ishni o'qituvchilar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarni talabalar tomonidan idrok etish va mustaqil tushunish deb bilishadi. Boshqalar bu hodisaning mohiyatini faqat tashqi belgilar bilan ochib beradi. Boshqalar esa mustaqil ishni yangi bilimlarni mustaqil o'zlashtirish va chuqur anglash, o'quvchilarning o'zlari tomonidan ish ritmini belgilash va qo'yilgan savollarni o'rganish uchun vaqt miqdori kabi asoslar bilan belgilaydilar. Ta'lim funktsiyasining maqsadi - kelajakdagi mutaxassisning kasbiy fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirish. Tadqiqot funktsiyasi professional va ijodiy fikrlashning yangi darajasini shakllantiradi. Mustaqil ishning belgilari sifatida quyidagilar ajralib turadi:

kognitiv yoki amaliy vazifa, muammoli masala mavjudligi;

vazifani bajarish vaqti; ruhiy stressning namoyon bo'lishi;

vazifalarni hal qilish jarayonida talabalarning ongi, mustaqilligi va faolligi; talabaning mustaqil, kognitiv va amaliy faoliyatini boshqarish. Shunday qilib, mustaqil ishning o'zagi butun o'quv jarayonini belgilaydigan kognitiv yoki muammoli vazifadir. Mustaqil ish faoliyat xarakteriga ega va shuning uchun uning tarkibida faoliyatga xos bo'lgan tarkibiy qismlarni ajratib ko'rsatish mumkin: motivatsion aloqalar, muayyan vazifani belgilash, amalga oshirish usullarini tanlash, bog'lanishni bajarish, nazorat qilish. Mustaqil ishni muvaffaqiyatli bajarish uchun quyidagi shartlar bajarilishi kerak:

- o'quv vazifasini rag'batlantirish;
- kognitiv vazifalarning aniq bayoni;
- ishni bajarish algoritmi, usuli, talabaning uni bajarish bo'yicha bilimi;
- o'qituvchi tomonidan hisobot shakllarini, ish hajmini, unitopshirish muddatlarini aniq belgilash;
- konsalting yordami turlarini aniqlash (o'rnatish, mavzuli, muammoli maslahatlar);

–baholash, hisobot berish va h.k. mezonlari;

- nazorat turlari va shakllari (seminar, test, test, seminar va boshqalar).

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Mustaqil ish juftlikda bo'lsa yoki unda 3 kishi qatnashsa samaraliroq bo'ladi. Guruh ishi o'zaro nazorat tufayli motivatsiya darajasini, o'quvchilarning bilim

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

faolligini rivojlantirish, birgalikdagi ishlarni bajarishga qiziqishni oshirishga yordam beradi. Buni T.P. Petuxova, I.D. Belonovskaya, M.I. Glotova, M.S. Pashkevich 2012 yil Monitoring mustaqil ishning eng muhim va qiziqarli shakllarini ko'rsatdi, ular talabalar tomonidan qayd etildi. Bu loyihalar bo'yicha jamoaviy ish, tipik va murakkab muammolarni hal qilish (fizika-matematika bloki fanlari bo'yicha), kutubxona resurslari va Internet bilan ishlash (gumanitar blok fanlari bo'yicha). Mustaqil ishning qo'shimcha shakllari bilan bir qatorda talabalar o'quv va kognitiv faoliyatni taklif qiladilar: korxonalarga tashrif buyurish, ekskursiyalar, ko'rib chiqilgan vazifalarni ishlab chiqarishda qo'llash, mahorat darslarida qatnashish, korxona va tashkilotlarda o'qish paytida amaliyot o'tash. Keyinchalik o'quv jarayoni ishtirokchilarining jamoaviy ijodiy hamkorligiga yo'naltirilgan mustaqil ish shakllari taklif qilindi: intellektual musobaqalar, ilmiy seminarlar-munozaralar, universitetlararo loyihalar, Internetdagi jamoaviy loyihalar. Bajarilgan mustaqil ishlar bo'yicha hisobot berishningturli shakllari mavjud

- amaliy dars yoki seminarda og'zaki javobni baholash;

–fizika-matematika fanlaridan masalalar yechish;

- mavzu bo'yicha mustaqil, ma'lum ma'lumotlarga ko'ra tuzilgan va talaba manbalari tomonidan tanlab olingan xulosa;

–nazorat va kurs ishlarini bajarish va himoya qilish;

– ishlab chiqarish amaliyotini yakunlash to'g'risidagi hisobot;

- elektron testlar shaklida tuzilgan bilimlarni baholashning modul-reyting tizimi;

- fan bo'yicha testlar, imtihonlarni topshirish;

–dissertatsiyalar himoyasi;

– ilmiy anjumanlar to'plamlarida nashr etish uchun yozilgan maqolalar va tezislar.

Natijalar va muhokama. Pedagogik adabiyotlarda SRS faollashtirishning turli shakllari tasvirlangan. Ulardan eng samaralilari quyidagilardir

1. Talabalargamustaqil ish usullarini o'rgatish: vaqt byudjetini rejalashtirish bo'yicha SVSni amalga oshirish bo'yicha vaqt ko'rsatmalari; introspektsiya va o'z-o'zini baholash uchun zarur bo'lgan aks ettiruvchi bilimlarni etkazish.

2. Kirish ma'ruzalarida, uslubiy ko'rsatmalar va qo'llanmalarda bo'lajak o'quv va kasbiy faoliyat uchun tavsiya etilgan o'quv materialini o'zlashtirish zarurligini ishonchli ko'rsatish.

3. Fan va texnikada qo'llaniladigan real fikrlashning tipik usullarini takrorlash, materialni muammoli taqdim etish.

4. Nazariya va amaliyot o'rtasida aniq bog'liqlikni o'rnatish uchun qonunlar va ta'riflarning operativ formulalarini qo'llash

5. Ta'limning faol usullarini qo'llash (holatlar tahlili, muhokamalar, guruh va juftlik ishlari, murakkab masalalarni jamoaviy muhokama qilish, ishbilarmon o'yinlar).

6. Talabalarni fanning tarkibiy-mantiqiy sxemasi va uning elementlari bilan ishlab chiqish va tanishtirish.

7. Talabalarga topshiriqlarni bajarish algoritmini o'z ichiga olgan uslubiy ko'rsatmalar berish.

8. Nazariy material, ularni hal qilish bo'yicha yo'riqnoma va vazifalarni birlashtirgan holda mustaqil ish uchun kompleks o'quv qo'llanmalarini ishlab chiqish.

9. Fanlararo xarakterdagi o'quv qurollarini ishlab chiqish.

10. Uy vazifasini individuallashtirish, guruh ishlarida esa uning guruh a'zolari orasida aniq taqsimlanishi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

11. Oddiy vazifalarga qiyinchiliklarni kiritish, ortiqcha ma'lumotlar bilan topshiriqlarni berish.
12. Har bir ma'ruzadan keyin ma'ruza oqimi uchun nazorat savollari.
13. Eng ilg'or va qobiliyatli talabalarga har tomonlama yordam ko'rsatgan holda talabakonsultant maqomini berish.
14. Jamoaviy o'qitish usullarini ishlab chiqish va amalga oshirish, guruh, juftlik.

Xulosa. Tadqiqot faoliyati talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Ijodiy faoliyat yangi natijaga, yangi mahsulotga olib keladigan shunday faoliyatdir. Ijodiy faoliyatning asosiy mezonlariga quyidagilar kiradi:

ijodiy faoliyat jarayonining yangiligi (yangi usul, texnika, harakat usuli);
mantiqsiz fikrlash va sezgi; muammoni mustaqil ravishda ko'rish va shakllantirish qobiliyati;
yechim topishdan oldingi aniq hissiy tajribaning mavjudligi.
Har qanday ijodiy yechimning to'rt bosqichi mavjud:
material to'plash bosqichi, muammoni hal qilishga yordam beradigan bilimlarni to'plash;
etuklik bosqichi, faqat ongsiz ishlayotganda;
idrok bosqichi, yechim kutilmaganda paydo bo'lganda;
nazorat yoki natijalarni tekshirish bosqichi. Ijodiy jarayonga salbiy ta'sir ko'rsatadigan shaxsiy omillar: murosaga kelish, o'zini past baholash yoki o'ziga ishonch, salbiy his-tuyg'ularning hukmronligi, xavfli xatti-harakatlardan qochish, yuqori tashvish va boshqalar. Ijodkorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadigan shaxsiy xususiyatlar quyidagilardir: o'zini-o'zi. ishonch, quvonch hissiyotlarining ustunligi, tavakkal qilishga moyillik, g'alati tuyulishdan qo'rqmaslik, mos kelmaslik, boy tasavvurning mavjudligi,yaxshi hazil tuyg'usi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. 1.Ibragimov, A. A. (2017). O'qituvchilar kasbiy rivojlanishiga ilmiy-metodik hamrohlik texnologiyasi. Sovremennoye obrazovaniye (Uzbekistan), (10), 30-41.
2. G'ulomov. X.R. Raimov. va boshqalar.Ta'lim–tarbiya sifati va qirralari. T; «Fan va texnologiyalar». 2004. Betlar. 9.
3. Taylaqov N.I. Uzluksiz ta'lim tizimi uchun informatikadan o'quv adabiyotlari yangi avlodini yaratishning ilmiy pedagogik asoslari. Monografiya. –T.: «O'zbekistonmilliy entsiklopediyasi» Davlat nashryoti, 2005. –160 b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.